

Эвфемизмы-табуизмы древности представляют собой замену запрещенных в древности обозначений. Запрет на их произнесение мало осознавался или совсем не понятен для современных носителей языка (*лукавый* вместо *черт*).

Современные эвфемизмы-табуизмы могут заменять запретные наименования в связи с отсутствием стилистически нейтрального запретного обозначения, что является основной чертой эвфемизмов данного вида: бранные, матерные слова и сочетания, обозначения «запретных» частей тела, «запретных» действий человека. Именно замены подобных обозначений наиболее ясно осознаются лингвистами и носителями языка как эвфемистические [3, с. 9–10].

Исходя из этого, можно прийти к заключению, что эвфемизмы существуют уже на протяжении длительного времени и являются важной и необходимой составляющей в лексике языка, влияющей на социальную жизнь людей. Эвфемизмы представляют собой явление, которое охватывает все сферы жизнедеятельности человека.

Библиографические ссылки

1. Ахманова О. С. Словарь лингвистических терминов. КомКнига, 2007. 576 с.
2. Елисеева В. В. Лексикология английского языка. СПб.: СПбГУ, 2005. 80 с.
3. Сеничкина Е. П. Словарь эвфемизмов русского языка. М.: Флинта, 2008. 464 с.
4. Эвфемизм // Википедия: Свободная энциклопедия [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://ru.wikipedia.org/wiki/Эвфемизм>. Дата доступа: 16.08.18.
5. Эвфемизмы и политкорректность // Королевский английский [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://www.english-royal.com/>. Дата доступа: 22.08.2018.

ЦІ САПРАЎДЫ МАЎЧАННЕ – ЗНАК ЗГОДЫ?

Г. П. Латушка

Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт

Мінск, Беларусь

e-mail: Sirotkina_Ann@mail.ru

Маўчанне разгледжана з пазіцыі нулявога маўленчага акта. Увага надзелена функцыянаванню маўчання замест згоды і нязгоды. Аспрэчаны выраз *Маўчанне – знак згоды*. Зроблены высновы пра тое, што часта маўчанне цяжка паддаецца трактоўцы і можа станавіцца прычынай камунікатыўных няўдач.

Ключавыя словы: дыялог; згода; камунікатыўная няўдача; камунікацыя; маўленчы акт; маўчанне; нулявы маўленчы акт; нязгода.

IS IT TRUE THAT SILENCE MEANS CONSENT?

H. P. Latushka

Belarusian State University

Minsk, Belarus

e-mail: Sirotkina_Ann@mail.ru

Silence was considered in the framework of zero speech act. Functioning of silence in place of agreement and disagreement was described. Phrase *Silence is consent* was challenged. It was concluded that silence is often difficult to interpret and it may become the cause of communicative failure.

Key words: agreement; communication; communicative failure; dialogue; disagreement; silent; speech act; zero speech act.

У апошнія дзесяцігоддзі ў мовазнаўстве адбыўся ўсплёск цікавасці да вывучэння маўленчых з’яў і непасрэднай камунікацыі. Асноўнай сінтаксічнай адзінкай паступова стаў не сказ, а выказванне і маўленчы акт. У маўленчым акце ўдзельнічаюць адрасант і адрасат, якія ёсць носбітамі сацыяльных роляў. У камунікантаў маюцца пэўныя веды пра свет, сітуацыю зносінаў і фрагмент рэчаіснасці, адносна якога вядзецца размова. Моўцы таксама валодаюць пэўнымі камунікатыўнымі навыкамі. Маўленчыя акты адрозніваюцца па аб’ёме, прычым гэта зразумела з самой намінацыі: відавочна, што акты ўгаворвання, настаўлення, пагрозы і г.д. у параўнанні, напрыклад, з актамі згоды, просьбы, загаду будуць мець больш складаную структуру. Таму да маўленчых актаў могуць адносіцца як тэксты, так і нячленныя выказванні, якія складаюцца з мінімальнай колькасці фанем, напрыклад: *Памятаеш, я табе пра яго распавядала?* – *А-а-а-а...* (параўн. таксама з іншымі выклічнікавымі структурамі: *Хм, Угу, Ф-ф-ф-ф* і г.д.). Больш за тое, да маўленчага акта можна прыраўняць і некаторыя невербальныя жэсты, напрыклад, ківок галавой (у значэнні «так»), пацісканне плячыма (у значэнні «не ведаю»). Тут, аднак, узнікае супярэчнасць з самім тэрмінам «маўленчы», які падкрэслівае абавязковую наяўнасць вербальнага кампанента. Мажліва, лепш было б выкарыстоўваць паняцце «камунікатыўны акт».

Нулявым маўленчым актам некаторыя даследчыкі лічаць маўчанне. У сучаснай лінгвістыцы маецца вялікая колькасць навуковай літара-туры, прысвечаная гэтай з’яве (гл., напрыклад, [11]; [12]; [9] і інш). Мы коротка закранем толькі некаторыя аспекты маўчання, у прыватнасці яго функцыянаванне замест маўленчых актаў згоды і нязгоды.

Асаблівую ролю ў камунікацыі займае камунікатыўна значнае маўчанне [3, с. 21–24]; [6, с. 92]). Яно мае месца, калі не актуалізуецца пэўны маўленчы акт, і можа захоўваць інтэнцыяльны змест маўленчага акта, імпліцыраваць псіхалагічны стан суб’екта, сацыяльныя ўмовы

зносінаў [6, с. 93]). Менавіта такое маўчанне прадстаўляе найбольшую цікавасць, бо яно становіцца пэўным знакам, які патрабуе правільнай расшыфроўкі.

Такім чынам, камунікатыўна значнае маўчанне мае ўсе рысы маўленчага акта. Паводле В.В. Багданава, у пэўнай камунікатыўнай сітуацыі маўчанне можа адпавядаць усім пастулатам Г.П. Грайса. Так, для яго прымянення пастулат колькасці, бо ў канкрэтнай сітуацыі зносінаў яно заўсёды інфарматыўнае; пастулат якасці, бо маўчанне не бывае падманам; пастулат рэлевантнасці, бо яно можа быць да месца, і пастулат яснасці, бо бывае адназначным [2, с. 17]. На наш погляд, некаторыя з думак даследчыка можна аспрэчыць (напрыклад, адносна таго, што маўчанне не бывае падманам).

З аднаго боку, маўчанне можа ставіцца ніжэй за маўленне, бо гэта адсутнасць апошняга (пар. рус. выразы *Молчанием прав не будешь, Тихое молчание никому не ответ*). З іншага ж боку, маўчанне мае нашмат больш прасторы для захоўвання розных сэнсаў, чым маўленне, па словах Вітгенштэйна, «Пра што немагчыма гаварыць, пра тое варта маўчаць» [4, с. 73], і ў гэтым плане маўчанне знаходзіцца вышэй за маўленне.

У розных культурах неаднолькавыя адносіны да маўчання, яго доля і вага ў камунікацыі ацэньваюцца па-рознаму. Аксіялагічныя значэнні маўчання часта актуалізуюцца ў парэміях. У кожнага народа ў залежнасці ад асаблівасцяў характару і менталітэту існуюць свае выразы, у якіх маўчанне разглядаецца і са станоўчага боку, і з адмоўнага, напрыклад: бел. *Маўчы, то будзеш разумнейшы за разумнага*; рус. *Кстати смолчать – что хорошее слово сказать*, а таксама прыклады з супрацьлеглай ацэнкай: бел. *Не бойся сварлівага, а бойся маўклівага*; рус. *Молчанием прав не будешь*.

Многім культурам вядомы выраз *Маўчанне – знак згоды*, які прыйшоў з лацінскай мовы. Аднак гэтая парэмія выклікае пэўныя сумненні, бо маўчанне лёгка можа сведчыць як пра станоўчы, так і негатыўны адказ. Напрыклад, у сітуацыі, калі адрасант цікавіцца: *Ты сёння хадзіў да ўрача, што ён сказаў, усё добра?*, а ў адказ чуе маўчанне, трактоўка стану здароўя адрасата будзе негатыўная. А калі, напрыклад, на пытанне *Табе падабаецца гэтая рэч? Я хачу табе яе падарыць!* не даецца адказу, маўчанне будзе тлумачыцца як згода. Маўчанне звычайна прыхоўвае адмоўны адказ у тым выпадку, калі моўца баіцца альбо не хоча турбаваць/ палохаць суразмоўцу, рабіць яму непрыемна і пад.; згода часта стаіць за маўчаннем, якое выклікана сарамлівасцю, няўважлівасцю. За маўчаннем хаваецца шмат інфармацыі рознага кшталту, бо ў пэўных камунікатыўных сітуацыях яно можа замяняць сабой вербальны акт

і захоўваць пры гэтым яго ілакутыўную сілу, а значыць, перадаваць дастаткова шмат розных сэнсаў [5, с. 40]. Таму вельмі часта станючы ці адмоўны адказ, якія хаваюцца за маўчаннем, выклікаюцца ці суправаджаюцца крыўдай, папрокам, абурэннем, злосцю, здзіўленнем, абьякавасцю, пагардай і іншымі эмоцыямі.

На наш погляд, сітуацыі, у якіх моўца ўжывае маўчанне замест згоды, у беларускай мове ўсё ж больш абмежаваныя, чым сітуацыі, у якіх маўчанне прыхоўвае негатыўны адказ. У тым ліку гэта можна звязаць і з дзеяннем некаторых прынцыпаў камунікацыі: прынцыпам пазітыву (мінімізацыі негатыўнай інфармацыі) [8, с. 138–142], максімай гармоніі («Мінімалізуй разыходжанні, максімалізуй згоду») [10, с. 132]. У камунікацыі моўцы часта рэагуюць на маўчанне як на знак нязгоды, напр.: *Ах, я балбатун? Тады скажы шчыра і сумленна – чытаў ты? Ага, маўчыш! Ты ж з Валькай на пляжы пракачаўся* (І. Шамякін. Сэрца на далоні). В.П. Ермакова піша, што, паводле яе назіранняў, маўчанне ў рускай мове таксама часцей суадносіцца з нязгодай. Як адзначае Н.Д. Аруцонава, абвяргаючы вядомую прымаўку: «Молчание есть знак самоустранения, а не согласия» [1, с. 110]. На наш погляд, у маўчанні заўсёды ёсць акт самаўхілення, але гэта форма, якую выбірае моўца ў камунікацыі. Прамаўчаўшы ў адказ на пытанне, адрасат скарыстаўся правам самаліквідацыі, але ж тое, што ён нічога не скажы, не значыць, што ён нічога не падумаў (пагадзіўся, не пагадзіўся, завагаўся альбо яму проста абьякава). Таму змест маўчання – тое, што моўца па нейкай прычыне не выказаў, а ўхіленне ад адказу – толькі форма самавыражэння, за якой усё роўна нешта стаіць.

Згаданая поліфункцыянальнасць і амбівалентнасць маўчання выклікае тое, што яно не заўсёды лёгка паддаецца трактоўцы. Вытлумачаць маўчанне суразмоўцы трэба зыходзячы з сітуацыўных, сацыяльных, псіхалагічных фактараў зносін, аднак і гэта не гарантуе (як у сітуацыі з любым маўленчым актам/ выказваннем), што яно будзе зразумета правільна. Сэнсы маўчання могуць знаходзіцца на розных палюсах і ўступаць у супярэчнасці [6, с. 92]. Аднак чым больш агульнай базы маюць моўцы, чым лепш яны ведаюць адзін аднаго, тым больш шанцаў, што маўчанне будзе інтэрпрэтавана правільна, і тым менш камунікантам трэба слоў для выражэння сваіх думак. Акты маўчання могуць нават утвараць своеасаблівы дыялог, калі моўцы разумеюць іх сэнс [7, с. 239]. Часама добра знаёмыя людзі могуць беспамылкова разумець маўчанне суразмоўцы, нават калі для старонняга камуніканта маўчанне будзе неадназначным, напрыклад.: *Дык што ж мне, грэшнаму,*

Бог парайць, Мацвей? – (Салянік маўчыць.) – Правільна... Забі, але не думай, што гэта добра (А. Дудараў. Радавыя).

Цяжкасці ў правільным разуменні маўчання ў дыялогу часта выклікаюць нязручнасці і прыводзяць да камунікатыўных канфліктаў, бо, як піша Б.Ю.Норман, маўчанне суразмоўцы выклікае хваляванне і камунікатыўнае напружанне не толькі праз тое, што за ім могуць хавацца негатыўныя сэнсы, але і праз тое, што не заўсёды вядома, што ўвогуле за ім можа хавацца [7, с. 234]. Напрыклад, часам моўца можа ўкладаць у маўчанне суразмоўцы такі сэнс, якога няма.

Такім чынам, маўчанне з'яўляецца нулявым маўленчым актам, формай камунікацыі, калі моўца выбірае шлях самаўхілення. За самаўхіленнем могуць стаяць як згода, так і нязгода, што выклікаюцца рознымі прычынамі і суправаджаюцца разнастайнымі эмоцыямі: злосцю, крыўдай, сарамлівасцю, пагардай, абьякавасцю і г.д. Часам маўчанне дастаткова складана вытлумачыць і яно можа станавіцца прычынай камунікатыўных няўдач.

Библиографические ссылки

1. Арутюнова Н. Д. Молчание: Контексты употребления // Логический анализ языка. Язык речевых действий. М.: Наука, 1994. С. 106–117.
2. Богданов В. В. Молчание как нулевой речевой акт и его роль в вербальной коммуникации // Языковое общение и его единицы. Калинин: КГУ, 1986. С. 12–18.
3. Богданов В. В. Функции вербальных и невербальных компонентов в речевом общении // Языковое общение: Единицы и регулятивы: Сб. науч. тр. Калинин: КГУ, 1987. С. 18–25.
4. Витгенштейн Л. Философские работы: в 2 ч. М.: Гнозис, 1994. Ч. I. 612 с.
5. Крестинский С. В. Интерпретация актов молчания в дискурсе // Язык, дискурс, личность. Тверь: ТвГУ, 1990. С. 38–45.
6. Крестинский С. В. Коммуникативная нагрузка молчания в диалоге // Личностные аспекты языкового общения. Калинин: КГУ, 1989. С. 92–98.
7. Норман Б. Ю. Молчание как способ коммуникации // Культурные практики толерантности в речевой коммуникации / отв. ред. Н. А. Купина, О. А. Михайлова. Екатеринбург: УрГУ, 2004. С. 231–243.
8. Стернин И. А. Введение в речевое воздействие: учеб. пособие. Воронеж: ВГУ, 2001. 266 с.
9. Федосов В. А. Тема «Говорить – молчать» в русском народном языкознании // Studia Slavica Savariensia, 1. Szombathely, 1993. С. 91–95.
10. Leech G. N. Principles of Pragmatics. London: Longman, 1983. 250 p.
11. Pisarek W. Słowa między ludźmi. Warszawa: Wydaw. Radia i Telewizji, 1986. 246 s.
12. Semantyka milczenia. Zbiór studiów. / red. K. Handke. Warszawa: Slawistyczny Ośrodek Wydawniczy, 1999. 254 s.